

Alfonsas Vaišvila

**Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė
XVI-XX a.**

**Specialioji dalis
III tomas**

Vilnius, 2021 m.

Turinys

Pratarmė

..... **I dalis:**

Šiluvos dvaras: nuo bajoriško iki bažnytinio ir valstybinio

Įvadas.....

1. Šiluvos priešistorija.....
2. Šiluvos dvarvietės topografijos problema...../.....

I skyrius. Pirmoji kultūrinė dvaro misija - regiono žmonių sukrikščioninimas.....

1. Katalikų bažnyčios fundacija ir jos problemos.....
 - 1.1 Fundacijos akto surašymo datos problema.....
 - 1.2 Bažnyčiai dvaro skirtų žemių identifikavimo sunkumai.....
 - 1.3 Duoklių kunigui išlaikyti užrašymo priežastis.....
 - 1.4 Pirmieji žinomi dvaro ir regiono žmonių vardai.....
2. Dėl parapijos sąvokos.....
3. Pirmieji Šiluvos dvaro savininkai.....
4. Lemtingas Šiluvos dvaro pardavimas Sofijai Vnučkieniui.....

Priedas

Šiluvos dvaro pardavimo S. Vnučkieniui sutartis, 1591 m. rugsėjo 1 d.....

II skyrius. Dvaro persiorientavimas į kalvinistišką krikščionybės versiją.....

1. Katalikų bažnyčios likimas ikireformacinėje Šiluvoje.....
2. Reformacijos raida Šiluvoje.....
3. S. Vnučkienės fundacija, arba bažnyčios išvadavimas iš dvaro valdžios...
4. Švietėjiška ir karitatyvinė Šiluvos kalvinistų veikla.....
 - 4.1 Aukštesnioji mokykla ir religiniai raštai lietuvių kalba.....
 - 4.2 Pirmoji senelių prieglauda.....
5. Kalvinistų mūro bažnyčia.....
6. Kai kurie kalvinizmo doktrinos principai.....

III skyrius. Teisminė byla dėl katalikų bažnyčios fundacinių žemių atgavimo

1. Patronato teisė ir jos krizė.....
2. 1573 m. Varšuvos konfederacija.....
3. Fundacijos neliečiamumo principas – radikalus posūkis dvaro ir bažnyčios santykiuose.....
4. Trys teisminės bylos etapai.....
5. Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo dekreto vykdymas.....
6. Turtas, perduotas kun. J. Kazakevičiui.....
7. Šiluvos kalvinistų regresinis ieškinys Zavišoms.....

IV skyrius. Kalvinistų bendruomenė po dvaro turtų sumažėjimo

1. 1622 m. provincinis sinodas Šiluvoje.....
2. Kalvinistų veiklos pertvarkymas.....
3. Šiluva – sinodų posėdžiavimo vieta.....
4. Šiluvos kalvinistų bažnyčios ūkis.....
5. Kryžiaus peršovimo byla.....
6. Generalinė rinkliava.....

7. Sutartis su vyskupu ir jos pasekmės.....
8. Šiaurės karas ir naujos permainos.....
9. Kalvinistų dvaro pardavimas L. Putkameriui.....
10. Pamaldų perkėlimas į privačius namus.....
11. Kalvinizmo sunykimo Šiluvoje priežastys.....
12. Ar be kovos su kalvinizmu būtų išgarsėjusi Šiluva?

Priedai

1. Šiluvos kalvinistų bažnyčios pamokslininkai, mokytojai, globėjai ir ekonomai.....
2. Kristupo Henriko Putkamerio fundacija, 1694 m. vasario 14 d. .
3. Šiluvos kalvinistų Pašakarnio dvarelio inventorių, 1664 m. rugsėjo 21 d.

V skyrius. Iš dvaro valdžios išsivadavusios katalikų bažnyčios kilimas.

1. Pirmosios poreformacinės Šiluvos katalikų bažnyčios.....
2. Mūro bažnyčia ir jos statyba.....
 - 2.1 Meninė bažnyčios charakteristika.....
 - 2.2 Ampyro stiliaus elementai Šiluvos bažnyčios interjere.....
 - 2.3 Marijos paveikslas puošmenos (votos).....
 - 2.4 Koplyčios portikas.....
 - 2.5 Vargonai ir vargonininkai.....
 - 2.6 Bažnyčios titulai.....
 - 2.7 Bažnyčios poveikis bajorų moralei.....
3. Bažnytinis dvaras ir jo pavertimas valstybiniu.....
4. Bažnyčios ūkis po dvaro konfiskacijos.....

VI skyrius. Šiluvos miestelis: jo socialinės struktūros ir raida

1. Miestelio koncepcija.....
2. Dvaras – pirmasis miestelio kūrėjas ir administratorius.....
 - 2.1 Padvarninkų, arba Parobkų kaimelis.....
 - 2.2 Bažnyčia – būtina miestelio struktūra ir jo plėtoja.....
 - 2.2.1 Katalikybės ir lietuvių senųjų tikėjimų santykio apraiškos.....
 - 2.2.2 Bažnyčios lankymas – sąlyga turgui atsirasti.....
 - 2.2.3 Bažnyčia nustato turgaus laiką ir vietą.....
 - 2.2.4 Vargetų prieglauda – dvaro ir bažnyčios bendro veikimo kūriny.....
 - 2.2.5 Kitos bažnyčios iniciatyvos kuriant miestelį ir aktyvinant jo gyvenimą.....
3. Privačių asmenų ir valstybės kuriamos miestelio struktūros
 - 3.1 Vaistinė.....
 - 3.2 Šiluva – valsčiaus centras.....
 - 3.3 Žyginė arklių stotis.....
 - 3.4 Paštas ir telegrafas.....
4. Profesijų, tautybių ir konfesijų įvairovė – naujasis miestelio požymis.....
5. Miestelio gyventojų skaičius.....
6. Namai ir jų statybos tipas...../.....
7. Gatvių tinklas.....
8. Kapinės.....
9. Kaip miesteliai virsta bažnytkaimiais.....

Priedas

1. Šiluvos miestelio valstiečių šeimų sąrašas, 1859 m.....
2. Gydytojai, dirbę Šiluvoje iki 1940 m.....

VII skyrius. Bažnyčios kuriama atlaidų ir prekymečio Šiluva

1. Marijos paveikslo vainikavimas ir jo pasekmės.....
2. Šilinės atlaidai struktūros požiūriu.....
 - 2.1 *Apeiginė atlaidų dalis*.....
 - 2.1.1 Keliavimo į atlaidus formos.....
 - 2.1.2 Procesinis keliavimas ir meno elementų jame panaudojimas.....
 - 2.1.3 Religinis veikimas atvykus į Šiluvą.....
 - 2.1.4 Apie pamokslų turinį.....
 - 2.1.5 Popiežiaus atstovų viešnagės Šiluvoje.....
 - 2.1.6 Misijos ir Eucharistijos kongresai.....
 - 2.2 *Ekonominė, pramoginė atlaidų dalis – prekymetis*.....
 - 2.2.1 Prekyba ir jos mastas
 - 2.2.2 Elgetų etnografija
 - 2.2.3 Kultūrinės pramogos
4. Mėginimas apeiginę atlaidų pusę atskirti nuo kultūrinės pramoginės.....
5. Kultūrinė atlaidų ir prekymečio reikšmė.....

VIII skyrius. Vadavimasis iš lietuvybei nepalankaus dvarų ir svetimųjų dvasinio palikimo.

1. Lietuviški vakarai ir dramos mėgėjų spektakliai.....
 2. Centrinės spaudos dėmesys.....
 3. Spektaklių idėjos ir publikos reakcija.....
 4. Nauja dramos mėgėjų kuopelė „Šilas“.....
 5. Vaidinimai gamtoje.....
 6. „Marijos apsireiškimo Šiluvoje“ spektakliai.....
 7. Kitos organizuoto veikimo formos.....
 - 7.1 Namų ruošos kursai.....
 - 7.2 Esperantininkų kuopelė.....
 - 7.3 Pavasarininkai.....
- Priedai*
1. *Apie tradicijas*.....
 2. *Jaunuomenės kuopelės“ ir „Šilo“ dramos mėgėjų sąrašas*.....
 3. *Dramos mėgėjų vaidintų spektaklių 1906-1937 m. sąrašas*.....

II dalis:

Kiti regiono dvarai ir dvareliai.....

I. Pavieniai dvarai

1. Pasandravio dvaras.....
 2. Sutkaičių dvaras su Viekšnelės palivarku.....
- Priedas*
- Sutkaičių dvaro aprašas 1855 m.*.....

II Šaukoto akalicos dvarai.....

- 1 Kalvotojo Šaukoto dvaras.....
 - 1.1 Šaukoto miestelis.....
 2. Baltojo Šaukoto dvaras.....
 - 2.1 Barono V. M. von der Rekės Šaukoto dvaras.....
- Priedai*
1. *Šaukoto dvaro baudžiauninkų sąrašas, 1624 m.*
 2. *Butkaičių plv. inv. 1662 08 17*.....
 3. *Šaukoto dv. inv. 1790 04 10*.....
3. Lygumų Šaukoto dvaras.....
- Priedas*

Lygumų Šaukoto dvaro inventorių, 1643 m.

III. Smulkieji šlėktos – pagrindinė socialinio elito dalis.....

1. Šaukoto akalicos dvareliai.....

Valadkaičiai, arba Valadkiškė

Švelnių, arba Polskaičių palivarkas.....

.. Poremskių Šaukotas.....

Vainotiškė.....

Jankaičių palivarkas.....

Šaukotas Kaunatiškė.....

Šaukotas, arba Kalnelė.....

Kazickių Užžadikė.....

Mostvilų Užžadikė.....

Šaukoto Pragulbickiai.....

2. Pažobrio akalicos šlėktos.....

Pracevičiai.....

Kušleikos.....

Talmontai.....

Čechavičiai.....

Daugėlos.....

Tendzegolskiai.....

Rinkšelevskiai.....

3. Akstinių akalicos dvareliai ir jų šlėktos.....

Pavadinimas ir bendrosios žinios

Akstinių akalicos šlėktos XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje.....

Liuliai.....

Akstiniai Stoniūniškė.....

Akstiniai Šabliškė.....

Akstiniai Žalakiškės

Bogušių dvarelis

Skudžiūnai, arba Počiuipiskė.....

Počiuipiai

Jodkevičiai.....

Sirpavičiai

Aleknavičiai.....

Koplevskiai

Horodeckiai

Sacevičiai.....

Gabševičiai.....

Petkūnai

4. Kitų akalicų dvareliai

Paopškarnio, arba Rylių dvarelis

Jurgaičių Palapišės šlėktos

Žalakiai ir Žalakiškės.....

Šiluvos regiono dvarai ir jų vidaus teisė (XVI-XX a.) I-III tomų išvados

Priedai

- 1 I pasaulinio karo (1915-1919) padaryti nuostoliai Šiluvos regiono ūkiams
2. Kai kurios daiktų ir paslaugų kainos Šiluvos regione (XVII-XX a.)
3. Nesantaikos ryšulys

**Pavardžių rodyklė
Vietovardžių rodyklė**

Pratarmė

Šiuo tomu baigiamas Šiluvos regiono dvarų 400 metų istorijos tyrimas. Jo baigiamoji dalis skirta Šiluvos ir kitų, į II tomą nepatekusių regiono dvarų ir dvarelių istorinei raidai aptarti. Pagrindinis dėmesys šį kartą skiriamas Šiluvos dvarui, kuris gerokai skyrėsi nuo kitų regiono dvarų, nes kūrė ar sudarė sąlygas atsirasti Šiluvoje naujoms socialinėms struktūroms, kurios vėliau turėjo savarankišką gyvenimą, darė grįžtamąjį poveikį tiek pačiam dvarui, tiek ir visam regiono žmonių gyvenimui.

Viena iš dvaro įsteigtų struktūrų – bažnyčia pasirodė pajėgi ne tik egzistuoti, bet ir toliau kurti miestelį, jį sureikšminti, tęsti dvaro kūrybą į ateitį. Iš dvarų kultūrinio paveldo daugiausia išliko kaip tik tų dvaro kūrinių, kurie turėjo savyje tolesnio augimo, atsikūrimo galių (bažnyčios, miesteliai...). Į tai atsižvelgiant, Šiluvos dvaro istorija tiriama kartu su jo įsteigtų pagrindinių socialinių struktūrų istorija. Tų struktūrų analizė, matysime, kartais gerokai nutolsta nuo tiesioginio ryšio su dvaru ir gali sudaryti „nukrypimo nuo temos“ įspūdį, nes dvaro poveikis daug kur buvo kūrėjo poveikis, kūrėjo, pajėgaus „gaminti“ ir savarankiškam gyvenimui gyvybingus kūrinius.

Atminties nukelti į čia buvusių žmonių gyvenimus, užstotus kelių šimtmečių miglos, gauname progos ne tik prisiliesti prie anų epochų Šiluvos regiono istorinių kultūros formų, bet ir kiek kitaip susimąstyti apie save: per kokių vargų, asmeninių dramų, vergovės ir nuodėmių istorinius erškėtrynus prasilaužusios mūsų protėvių kartos atvedė mus į šiuolaikinį „aukso amžių“. Mes – tai išėję, esantys ir ateinantys. Tik atmintis pajėgi tai pasakyti, tik ji leidžia iš išėjusių pasimokyti, jiems nusilenkti, juose galbūt įminti ir kai kurių savo nūdienos sėkmių, gebėjimų ar problemų genetinę paslaptį.

Autorius širdingai dėkingas visiems savo bičiuliams, įvairiai prisidėjusiems prie šio tyrimo ir jo paviešinimo.

Vilnius–Avižieniai, 2021 m. sausio 15 d.